

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ КОДЕКСІ

**Қазақстан Республикасы Жоғарғы
Кенесінің 1994 жылғы 27 желтоқсандағы
қаулысымен қолданысқа енгізілді**

Жалпы бөлім

1 бөлім. Жалпы ережелер

1-тарау. Азаматтық-құқықтық қатынастарды реттеу

1-бап. Азаматтық заңдармен реттелетін қатынастар

1. Азаматтық заңдармен тауар-ақша қатынастары және қатысушылардың теңдігіне негізделген өзге де мүліктік қатынастар, сондай-ақ мүліктік қатынастарға байланысты мүліктік емес жеке қатынастар реттеледі. Азаматтық заңдармен реттелетін қатынастардың қатысушылары азаматтар, заңды тұлғалар, мемлекет, сондай-ақ әкімшілік-аумақтық бөліністер болып табылады.

2. Мүліктік қатынастарға байланысы жоқ мүліктік емес жеке қатынастар азаматтық заңдармен реттеледі, өйткені олар заң құжаттарында өзгеше көзделмеген, не мүліктік емес жеке қатынастар мәнінен туындамайды.

3. Осы баптың 1-тармағында аталған белгілерге сай келетін отбасылық, еңбек қатынастары мен табиғи ресурстарды пайдалану және айналадағы ортаны қорғау жөніндегі қатынастарға азаматтық заңдар бұл қатынастар тиісінше отбасылық, еңбек заңдарымен, табиғи ресурстарды пайдалану және айналадағы ортаны қорғау туралы заңдармен реттелмеген жағдайларда қолданылады.

4. Заң құжаттарында көзделген реттерді қоспағанда, бір тараптың екіншісіне әкімшілік немесе өзге де билік жағынан бағынуына негізделген мүліктік қатынастарға, соның ішінде салық жөніндегі және басқа бюджеттік қатынастарға азаматтық заңдар қолданылмайды.

- **Азаматтық құқық** — азаматтық заңдарда көрініс тапқан мүліктік және мүліктік қатынастармен байланысы бар мүліктік емес жеке қатынастарды реттейтін нормалар жиынтығы.
- **Мүлік** - заңды немесе жеке тұлғаның меншігіндегі, иелігіндегі немесе басқаруындағы заттардың, материалдық құндылықтардың жиынтығы; азаматтық құқықтардың (*ең алдымен меншік құқығының*) материалдық нысаны.
- **Заңды тұлға** – заң бойынша азаматтық құқықтар мен міндеттердің субъектісі болып табылатын кәсіпорын, мекеме, ұйым, фирма, т.б.

Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі (ерекше бөлім)

**Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 1 шілдедегі
N 409 Кодексі**

47-тарау. Зиян келтірудің салдарынан туындайтын міндеттемелер

Параграф 1. Жалпы ережелер

917-бап. Зиян келтіргені үшін жауаптылықтың жалпы негіздері

- * 1. Азаматтар мен заңды тұлғалардың мүлiктік немесе мүлiктік емес игіліктері мен құқықтарына заңсыз іс-әрекеттермен (әрекетсіздікпен) келтірілген (мүлiктік және (немесе) мүлiктік емес) зиянды, оны келтірген тұлға толық көлемінде өтеуге тиіс.
- * Заң актілерінде зиянды өтеу міндеті зиян келтіруші болып табылмайтын тұлғаға жүктелуі, сондай-ақ өтеудің неғұрлым жоғары мөлшері белгіленуі мүмкін.
- * 2. Зиян келтіруші, осы Кодексте көзделген жағдайларды қоспағанда, егер зиян өзінің кінәсінен келтірілмегендігін дәлелдесе, оны өтеуден босатылады.
- * 3. Заңды іс-әрекеттермен келтірілген зиян осы Кодексте және өзге де заң актілерінде көзделген жағдайларда өтелуге тиіс.

❑ **Зиян** – бір субъектінің басқа субъектілерге немесе табиғатқа, қоршаған ортаға, адамдарға келтірген залалы.

❑ **Зиян келтіргені үшін жауаптылық** – азаматтың жеке басына немесе мүлкіне не заңды тұлғаның мүлкіне зиян келтіргені үшін зиян келтірушінің жәбірленушіге оны толық көлемде өтеуге міндеттілігі.

❑ **Заңсыз іс-әрекет** – құқыққа сәйкес келмейтін іс-әрекет.

❑ **Кінә** - қылмыстың субъективті жағының негізгі және міндетті белгісі.

**Параграф 2. Азаматтың өмірі мен
денсаулығына келтірілген
зиянды өтеу**

937-бап. Денсаулықты зақымдау арқылы келтірілген зиянды өтеудің көлемі мен сипаты

- 1. Азаматқа жарақат немесе денсаулығына өзге де зақым келтірілген кезде жәбірленуші жоғалтқан, онда болған не анық иелене алатын табыс (кіріс), сондай-ақ денсаулыққа зақым келтіруден туындаған шығыстар (емделуге, қосымша тамақтануға, дәрілер сатып алуға, протез салғызуға, басқа адамның күтім жасауына, санаторий-курорттық емделуге, арнайы көлік құралдарын сатып алуға, басқа кәсіпке даярлауға және басқалар), егер жәбірленуші көмек пен күтімнің осындай түрлеріне мұқтаж және оларды тегін алмайды деп танылса, өтелуге жатады.
- Денсаулықтың зақымдануынан туындаған шығыстарды (емделуге, қосымша тамақтануға, дәрілер сатып алуға, протез салғызуға, басқа адамның күтім жасауына, санаторий-курорттық емделуге, арнайы көлік құралдарын сатып алуға, басқа кәсіпке даярлауға және басқалар), қызметкердің денсаулығына зиян келтірген жұмыс беруші Қазақстан Республикасының [Еңбек кодексінде](#) белгіленген шектерде өтейді.
- 2. Жоғалтқан табысты (кірісті) анықтау кезінде жарақаттануына немесе денсаулығына өзгедей зақым келтірілуіне байланысты жәбірленушіге тағайындалған мүгедектік бойынша жәрдемақы, денсаулығына зиян келтіргенге дейін де, одан кейін де тағайындалған басқа да жәрдемақы түрлері, сондай-ақ зейнетақы төлемдері өтеу есебіне қосылмайды. Зиянды өтеу есебіне жәбірленушінің денсаулығы зақымданғаннан кейін алатын табыс та есептелмейді.
- 3. Осы бапқа сәйкес жәбірленушіге тиесілі өтемнің көлемі мен мөлшері заң актілерімен немесе шартпен көбейтілуі мүмкін.

- **Жарақат** (грек. *τραῦμα* - жара) - сыртқы әсер ету (механикалық, химиялық, электрлік және т.б.) салдарлары тудырған ағзаның зақым алуы.

- **Зақым келтіру** – жеке адамға қарсы қылмыс түрі, адамның денсаулығына зиян келтіру.

- Жәбірленуші — қылмыс пен моральдық, дене немесе мүліктік зиян келтірілген адам.

- **Жәрдемақы** — азаматтарды әлеуметтік қорғаудың бір түрі.

Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі

Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы

23 қарашадағы № 414-V ҚРЗ

122-бап. Жұмыскердің өміріне және (немесе) денсаулығына келтірілген зиян үшін жұмыс берушінің материалдық жауаптылығы

- * 1. Жұмыскердің еңбек міндеттерін орындауына байланысты оның өміріне және (немесе) денсаулығына зиян келтірілген кезде жұмыс беруші зиянды Қазақстан Республикасының [заңнамасында](#) көзделген көлемде және тәртіппен өтеуге міндетті.
- * 2. Осы баптың [3-тармағында](#) көзделген жағдайды қоспағанда, осы баптың [1-тармағында](#) көзделген зиян жұмыскердің сақтандыру төлемдері болмаған кезде толық көлемде өтеледі. Сақтандыру төлемдері болған кезде жұмыс беруші жұмыскерге сақтандыру сомасы мен зиянның нақты мөлшері арасындағы айырманы өтеуге міндетті.
- * 3. Жұмыскерге кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылудың бестен жиырма тоғызға дейінгі пайызды қоса алғандағы дәрежесін белгілеумен байланысты зиян келтірілген кезде, жұмыс беруші жұмыскерге жоғалтылған табысын және денсаулығының зақымдануынан туындаған шығыстарды өтеуге міндетті.
- * Еңбекке қабілеттіліктен айырылу дәрежесін белгілеу кезеңінде денсаулықтың зақымдануынан туындаған, жұмыс беруші өтейтін шығыстардың мөлшері төлем төленетін кезде республикалық бюджет туралы заңда тиісті қаржы жылына белгіленген екі жүз елу айлық есептік көрсеткіштен аспауға тиіс.
- * Денсаулықтың зақымдануынан туындаған шығыстарды өтеу бойынша төлем осы шығыстарды шеккен жұмыскер не тұлға ұсынған, осы шығыстарды растайтын құжаттардың негізінде жүзеге асырылады. Бұл ретте, Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы [заңнамасына](#) сәйкес тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлеміне кіретін шығыстар өтелуге жатпайды.

938-бап. Денсаулықтың зақымдануы салдарынан жоғалтылған табысты (кірісті) анықтау

- * 1. Өтеуге жататын жоғалтылған табыстың (кірістің) мөлшері жарақаттануына немесе денсаулығының өзгедей зақымдануына дейінгі не жәбірленушінің кәсіби еңбекке қабілетін, ал ол болмаған кезде - жалпы еңбекке қабілетін жоғалтуы дәрежелеріне сәйкес, еңбекке жарамдылығынан айырылу басталғанға дейінгі орташа айлық табысының (кірісінің) проценттерімен анықталады.
- * 2. Жоғалтылған табыстың (кірістің) құрамына негізгі жұмыс орны бойынша да, сондай-ақ қоса атқаратын жұмысы бойынша да еңбек және азаматтық-құқықтық шарттар бойынша еңбекке ақы төлеудің жеке табыс салығы салынатын барлық түрлері кіргізіледі. Біржолғы сипаттағы төлемдер (пайдаланылмаған демалыс үшін өтемақылар, жұмыстан босатылған кездегі жұмыстан шығу жәрдемақысы және басқалары) есептелмейді. Уақытша еңбекке жарамсыздық және жүктілік пен босануға байланысты демалыс кезеңі үшін төленген жәрдемақы есепке алынады. Кәсіпкерлік қызметтен алынатын кірістер, сондай-ақ авторлық қаламақы жоғалтылған табыстың құрамына кіргізіледі, бұл ретте кәсіпкерлік қызметтен алынатын кірістер мемлекеттік кіріс органы деректерінің негізінде кіргізіледі.
- * Табыстың (кірістің) барлық түрлері салықтар ұсталғанға дейін есептелген сомаларда ескеріледі.

- * 3. Орташа айлық табыс (кіріс) денсаулыққа зақым келтірудің не еңбек қабілетін жоғалту басталардың алдындағы жұмыстың он екі айындағы табыстың (кірістің) жалпы сомасын он екіге бөлу жолымен есептеледі. Зиян келтірілген кезде жәбірленуші он екі айдан аз уақыт жұмыс істеген жағдайда орташа айлық табыс (кіріс) денсаулыққа зақым келтірудің алдындағы нақты жұмыс істелген айларда тапқан табыстың (кірістің) жалпы сомасын осы айлардың санына бөлу жолымен есептеледі.
- * Жәбірленуші толық жұмыс істемеген айлар оның қалауы бойынша толық жұмыс істеген айлардың алдындағы айлармен ауыстырылады не оларды ауыстыру мүмкін болмаған жағдайда есептен шығарып тасталады.
- * 4. Жәбірленуші зиян келтірілген кезде жұмыс істемеген жағдайда оның қалауы бойынша жұмыстан босатылғанға дейінгі табысы не осы жердегі оның біліктілігіндегі қызметкер сыйақысының жай мөлшері ескеріледі, бірақ ол заң актілерімен белгіленген бір айлық есептік көрсеткіштің он еселенген мөлшерінен кем болмауға тиіс.
- * 5. Егер жәбірленушінің табысында (кірісінде) оған жарақат келтірілгенге немесе денсаулығының өзгедей зақымдануына дейін оның мүліктік жағдайын жақсартатын тұрақты өзгерістер болса (атқаратын қызметі бойынша жалақысы арттырылса, біршама жоғары ақы төленетін жұмысқа ауыстырылса, оқу орнын бітіргеннен кейін жұмысқа тұрса және жәбірленушінің еңбегіне ақы төлеудің өзгертілуінің тұрақтылығы немесе өзгеру мүмкіндігі дәлелденген басқа жағдайларда), оның орташа айлық табысын (кірісін) белгілеу кезінде ол алған немесе тиісті өзгертуден кейін алуы тиіс болған табыс (кіріс) қана ескеріледі.

□ **Салық** – мемлекеттік бюджетке заңды және жеке тұлғалардан белгілі бір мөлшерде түсетін міндетті төлемдер.

□ **Табыс** – шотқа түскен ақша.

939-бап. Кәмелетке толмаған адамның денсаулығы зақымданған кезде зиянды өтеу

- * 1. Жасы он төртке жетпеген және табысы жоқ кәмелетке толмаған адам (жас бала) жарақат алған немесе денсаулығы өзгедей зақымданған жағдайда зиян үшін жауапты адамдар денсаулықтың зақымдануына байланысты шығындарды өтеуге міндетті.
- * 2. Жәбірленушінің он төрт жасқа толғаннан кейін, сондай-ақ табысы (кірісі) жоқ он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағанға зиян келтірілген жағдайда зиян үшін жауапты адамдар денсаулығының зақымдануынан туындаған шығындардан басқа, еңбекке ақы төлеудің заң актілерімен белгіленген он еселенген айлық есептік көрсеткішті негізге ала отырып, оның еңбек қабілетін жоғалтуына және еңбек қабілетінің төмендеуіне байланысты зиянды да жәбірленушіге өтеуге міндетті.
- * Егер денсаулығы зақымданған кезде кәмелетке толмаған адамның табысы болса, зиян осы табыстың мөлшері негізінде, бірақ еңбекке ақы төлеудің заң актілерімен белгіленген кемінде он еселенген айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде өтеледі.
- * Еңбек қызметі басталғаннан кейін жәбірленуші өзі алатын табысты негізге ала отырып, бірақ кемінде өзі атқаратын қызмет бойынша белгіленген сыйақының немесе өзінің жұмыс орны бойынша сол біліктіліктегі қызметкер табысының мөлшерінде зиян өтемінің көбейтілуін талап етуге құқылы.

□ **Кәмелеттік жасы** — кемелденгендік, толысқандық, адамның бойы өсіп, бұғанасы қатқан, ақыл-ойы, рухани-моральдік жағынан жетілетін шағы.

940-бап. Азаматтың қайтыс болуы салдарынан залал шеккен адамдарға зиянды өтеу

- * 1. Азамат қайтыс болған жағдайда қайтыс болған адамның асырауындағы немесе ол қайтыс болған күнге дейін одан жәрдем ақша алуға құқылы болған еңбекке жарамсыз адамдардың, қайтыс болған адамның ол қайтыс болғаннан кейін туған баласының, сондай-ақ ата-анасының біреуі, зайыбы не еңбекке қабілеттілігіне қарамастан жұмыс істемейтін және қайтыс болған адамның асырауында болған балаларын, немерелерін, жасы он төртке толмаған не аталған жасқа толса да, медицина органдарының қорытындысы бойынша денсаулық жағдайына байланысты басқа адамның күтуіне мұқтаж аға-інілері мен апа-қарындастарын (жас балаларды) күтумен айналысатын, отбасының басқа да мүшесінің зиянды өтетіп алуға құқығы бар.
- * 2. Қайтыс болған адамның асырауында болған және ол қайтыс болғаннан кейін бес жылдың ішінде еңбекке жарамсыз болып қалған адамдардың да зиянды өтетіп алуға құқығы бар.
- * Ата-аналарының біреуі, зайыбы не жұмыс істемейтін және қайтыс болған адамның осы баптың 1-тармағында көрсетілген балаларын, немерелерін, аға-інілері мен апа-қарындастарын күтумен айналысатын және күтуді жүзеге асыру кезеңінде еңбекке жарамсыз болып қалған отбасының басқа мүшесі осы адамдарды күту аяқталғаннан кейін зиянды өтетіп алу құқығын сақтап қалады.
- * 3. Зиян: кәмелетке толмағандарға - он сегіз жасқа толғанға дейін, он сегіздегі және одан да ересек жастағы оқушыларға - күндіз оқыту нысанындағы оқу орындарындағы оқуы аяқталғанға дейін, бірақ әрі кеткенде жиырма үш жасқа дейін; елу сегіз жастан асқан әйелдер мен алпыс үш жастан асқан ер адамдарға - өмір бойы; мүгедектерге - мүгедектік мерзіміне; ата-аналарының біреуіне, жұбайына не қайтыс болған адамның асырауында болған балаларын, немерелерін, аға-інілері мен апа-сіңлілерін, қарындастарын күтумен айналысатын отбасының басқа мүшесіне - олар он төрт жасқа толғанға дейін не денсаулық жағдайы өзгергенге дейін өтеледі.

941-бап. Азамат қайтыс болған жағдайда келтірілген зиянды өтеу мөлшері

- * 1. Азаматтың қайтыс болуына байланысты зиянды өтетуге құқығы бар адамдарға зиян оның көзі тірі кезінде өзінің асырауына алған немесе алуға құқылы қайтыс болған адамның табысының (кірісінің) осы Кодекстің 938-бабының ережелері бойынша есептелген үлесі мөлшерінде өтеледі. Осы адамдарға зиянды өтеуді белгілеген кезде қайтыс болған адамның кірістерінің құрамына оның табысымен қатар көзі тірі кезінде алып жүрген зейнетақысы, ғұмырлық жәрдем ақшасы мен осы сияқты басқа да төлемдер қосылады.
- * 2. Зиянды өтеудің мөлшерін анықтаған кезде адамдарға асыраушының қайтыс болуына байланысты тағайындалған жәрдемақылар, асыраушы қайтыс болғанға дейін де, одан кейін де тағайындалған басқа да жәрдемақы түрлері, сондай-ақ табыс, стипендия, зейнетақы төлемдері ескерілмейді.
- * 3. Асыраушының қайтыс болуына байланысты зиянды өтетуге құқығы бар адамдардың әрқайсысына белгіленген өтемнің мөлшері, баланың асыраушы қайтыс болғаннан кейін туылуы; қайтыс болған асыраушының балаларын, немерелерін, аға-інілері мен апа-қарындастарын күтумен айналысатын адамдарға өтемнің тағайындалуы (тоқтатылуы) жағдайларын қоспағанда бұдан әрі қайта есептеуге жатпайды.
- * Өтемнің көлемі мен мөлшері заң актісімен немесе шартпен көбейтілуі мүмкін.

□ **Зиянды өтетуге құқығы бар адамдар.**

□ **Зейнетақы**– азаматтарға белгілі бір жасқа толғанда, мүгедектігіне байланысты, асыраушысынан айрылғанда, арнаулы қызмет атқарған жылдары үшін, заңнамада көзделген басқа да реттерде берілетін тұрақты ақшалай төлемақы.

942-бап. Зиянды өтеу мөлшерін өзгерту

- * 1. Еңбек қабілетін ішінара жоғалтқан жәбірленуші, егер оның еңбек қабілеті оған өтем тағайындалған кезде өзінде болған еңбек қабілетіне қарағанда денсаулығына зақым келтірілуіне байланысты төмендеп кетсе, зиянды өтеу міндеті жүктелген адамнан өтем мөлшерін тиісінше көбейтуді кез келген уақытта талап етуге құқылы.
- * 2. Жәбірленуші денсаулығының зақымдануына байланысты зиянды өтеу міндеті жүктелген адамдар, егер жәбірленушінің еңбек қабілеті зиян үшін өтем тағайындаған кезде өзінде болған еңбек қабілетіне қарағанда артып кетсе, өтем мөлшерін тиісінше төмендетуді талап етуге құқылы.
- * 3. Егер зиянды өтеу міндеті жүктелген азаматтың мүліктік жағдайы жақсарса, ал өтемнің мөлшері осы Кодекстің 935-бабының 5-тармағына сәйкес төмендесе, жәбірленуші зиянды өтеу мөлшерін көбейтуді талап етуге құқылы.
- * 4. Зиян келтірілген азаматтың талабы бойынша, егер зиянды өтеушінің мүліктік жағдайы зиянды өтеу тағайындалған кездегімен салыстырғанда мүгедектігіне не зейнет жасына толуына байланысты нашарласа, сот зиянды өтеу мөлшерін төмендетуі мүмкін (осы Кодекстің 935-бабының 5-тармағы).

□ Еңбекке қабілеттілік (ағыл. *ability to work; labour ability*) - Адамның денсаулық жағдайына қатысты болып табылатын еңбек қызметіне қабілеттілік.

□ Денсаулық – адам организмінің қалыпты жағдайы.

944-бап. Зиянды өтеу жөніндегі төлемдер

- * 1. Жәбірленушінің еңбекке қабілеттілігінің төмендеуіне немесе қайтыс болуына байланысты зиянды өтеу ай сайынғы төлемдермен жүргізіледі.
- * Жәбірленушінің еңбек (қызметтік) міндеттерін атқару кезінде жоғалтылған табысы бөлігінде зиянды өтеу еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесін белгілеу мерзіміне, бірақ оның Қазақстан Республикасының зейнетақымен қамсыздандыру туралы [заңнамасында](#) белгіленген зейнеткерлік жасқа жетуінен аспайтын мерзімге жүзеге асырылады.
- * Бұл ретте, жоғалтылған табыс (кіріс) бөлігінде зиянды өтеу сомасынан "Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы" Қазақстан Республикасының [Заңында](#) белгіленген мөлшерде және тәртіппен міндетті зейнетақы жарналары ұсталады және бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына аударылады.
- * Дәлелді себептер болған кезде сот зиян келтірушінің мүмкіндіктерін ескере отырып, өтеттіруге құқығы бар азаматтың талап етуі бойынша оған тиесілі төлемдерді біржолғы, бірақ үш жылдан аспайтындай етіп тағайындауы мүмкін.
- * 2. Қосымша шығындарды өндіріп алу медициналық сараптама қорытындысының негізінде белгіленген мерзімдердің шегінде алдағы уақытқа, сондай-ақ қызмет көрсету мен мүліктің құнына алдын ала ақы төлеу қажет болған жағдайда (жолдама сатып алу, жол ақысын төлеу, арнайы көлік құралдарына ақы төлеу және т.б.) жүргізілуі мүмкін.
- * 3. Жәбірленуші заң актілеріне сәйкес міндеттемені тоқтатуды немесе мерзімінен бұрын орындауды талап етуге құқығы болған жағдайларда, мұндай талап тиісті мерзімдік төлемдерді капиталдандыру жолымен қанағаттандырылады.

□ Зейнетақы Қоры – зейнетақы төлеуге арналған
мақсатты қор.

Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 маусымдағы № 105-V Заңы

11-бап. Орталықтан төленетін зейнетақы төлемдерін тағайындау

* 1. Жасына байланысты зейнетақы төлемдерін тағайындау:

2001 жылғы 1 шілдеден бастап – ерлерге 63 жасқа толғанда,
әйелдерге 58 жасқа толғанда жүргізіледі.

Бұл ретте әйелдерге жасына байланысты зейнетақы төлемдерін
тағайындау:

2018 жылғы 1 қаңтардан бастап – 58,5 жасқа толғанда;

2019 жылғы 1 қаңтардан бастап – 59 жасқа толғанда;

2020 жылғы 1 қаңтардан бастап – 59,5 жасқа толғанда;

2021 жылғы 1 қаңтардан бастап – 60 жасқа толғанда;

2022 жылғы 1 қаңтардан бастап – 60,5 жасқа толғанда;

2023 жылғы 1 қаңтардан бастап – 61 жасқа толғанда;

2024 жылғы 1 қаңтардан бастап – 61,5 жасқа толғанда;

2025 жылғы 1 қаңтардан бастап – 62 жасқа толғанда;

2026 жылғы 1 қаңтардан бастап – 62,5 жасқа толғанда;

2027 жылғы 1 қаңтардан бастап 63 жасқа толғанда жүргізіледі.

Параграф 4. Моральдық зиянды өтеу

951-бап. Моральдық зиянды өтеу

- * 1. Моральдық зиян - жеке тұлғалардың өзіндік мүліктік емес игіліктері мен құқықтарының бұзылуы, кемсітілуі немесе олардан айырылуы, соның ішінде жәбірленушінің өзіне қарсы құқық бұзушылықтың жасалуы салдарынан басынан кешірген (төзімін тауысқан, уайымға салған) жан азабы немесе тән азабы (қорлау, ызаландыру, қысым жасау, ашуландыру, ұялту, түңілту, тән қиналуы, залал шегу, қолайсыз жағдайда қалу және т.б.).
- * 2. Моральдық зиянды осы баптың 3-тармағында көзделген жағдайлардан басқа реттерде, зиян келтірушінің кінәсі болған кезде зиян келтіруші өтейді.
- * 3. Зиян келтірушінің кінәсіне қарамастан моральдық зиян мына жағдайларда, егер:
 - * 1) зиян азаматтың өмірі мен денсаулығына жоғары қауіптілік көзі арқылы келтірілсе;
 - * 2) зиян азаматқа оның заңсыз сотталуының, заңсыз қылмыстық жауапқа тартылуының, бұлтартпау шарасы ретінде заңсыз қамауға алуды, үйде қамауда ұстауды немесе ешқайда кетпеуі туралы қолхат алуды қолданудың, қамауда ұстау, психиатриялық емдеу мекемесіне немесе басқа емдеу мекемесіне орналастыру түрінде әкімшілік жазаны заңсыз қолданудың салдарынан келтірілсе;
 - * 3) зиян ар-ожданына, қадір-қасиеті мен іскерлік беделіне нұқсан келтіретін мәліметтер тарату арқылы келтірілсе;
 - * 4) заң актілерінде көзделген өзге де жағдайларда өтеледі.
- * 4. Заң актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, азаматтың мүліктік құқықтарын бұзатын әрекеттер (әрекетсіздік) арқылы келтірілген моральдық зиян өтелуге жатпайды.

□ **Мүліктік емес игіліктер мен құқықтарға:** жеке адамның өмірі, денсаулығы, қадір-қасиеті, абырой, игі атақ, іскерлік бедел, жеке өмірге қол сұқпаушылық, жеке құпиямен отбасы құпиясы, есім алу құқығы, автор болу құқығы, шығармаға қол сұқпаушылық, құқығы және басқа материалдық емес игіліктер мен құқықтар жатады.

□ **Құқық бұзушылық** - Қоғамға зиян келтіретін және заң бойынша жазаланатын қоғамға қарсы әрекет.

□ **Әкімшілік жаза** - әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін қолданылатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы.

Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы

Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 4 мамырдағы № 274-IV Заңы

21-бап. Моральдық зиянды өтету құқығы

- * Тұтынушының Қазақстан Республикасының тұтынушылар құқықтарын қорғау туралы заңнамасында көзделген құқықтары мен заңды мүдделерін сатушының (дайындаушының, орындаушының) бұзуы салдарынан оған келтірілген моральдық зиян, егер Қазақстан Республикасының заңдарында өзгеше көзделмесе, сатушының (дайындаушының, орындаушының) кінәсі болған кезде сот айқындайтын мөлшерде өтеуге жатады.

952-бап. Моральдық зиянды өтеу мөлшері

- * 1. Моральдық зиян ақшалай нысанда өтеледі.
- * 2. Моральдық зиянның мөлшерін анықтаған кезде жәбірленушінің ізгілік қасиетіне келтірілген адамгершілік залалдың ауырлығын субъективті түрде бағалау да, сондай-ақ жәбірленушінің жан азабы мен тән азабының дәрежесін дәлелдейтін объективті деректер де: қол сұғу объектісі болған игіліктің (өмір, денсаулық, ар-ождан, қадір-қасиет, бостандық, тұрғын үйге ешкімнің тимеуі және т.б.) өмірлік маңыздылығы; құқық бұзушылық зардаптарының ауырлығы (жақын туыстарын өлтіру, мүгедектікке әкеп соққан дене жарақатын салу, бас бостандығынан айыру, жұмыстан немесе тұрғын үйден айыру және т.б.); ұятқа қалдыратын жалған мәліметтер тарату сипаты мен аясы; жәбірленушінің өмір сүру жағдайлары (қызмет, отбасы, тұрмыс, материалдық, денсаулық жағдайы, жасы және басқалары), өзге де назар аударуға тұратын мән-жайлар ескеріледі.
- * 3. Моральдық зиян өтелуге тиіс мүліктік зиянға қарамастан өтеледі.

* Моральдық зиян ақшалай нысанда өтеледі. Зардап шегуші тарап (талапкер) жауапкерден алғысы келетін соманы өзі белгілейді. Моральдық зиянның мөлшерін анықтаған кезде жәбірленушінің жан азабы мен тән азабының дәрежесін дәлелдейтін объективті деректер де: қол сұғу объектісі болған игіліктің (өмір, денсаулық, ар-ождан, қадір-қасиет, бостандық және т.б.) өмірлік маңыздылығы; зардаптарының ауырлығы (мүгедектікке әкеп соққан дене жарақатын салу, жұмыстан айыру және т.б.); ұятқа қалдыратын жалған мәліметтер тарату сипаты мен аясы; жәбірленушінің өмір сүру жағдайлары (қызмет, отбасы, тұрмыс, материалдық, денсаулық жағдайы, жасы және басқалары), өзге де назар аударуға тұратын мән-жайлар ескеріледі.

* Қазақстан Республикасы Жоғары Сотының 2001 жылғы 21 шілдедегі «Соттардың моральдық зиянды өтеу туралы заңнаманы қолдануы туралы» нормативті қаулысы соттар өтемақы мөлшерін анықтау кезінде әділдік пен жеткіліктілік қағидаттарын көздеуі тиіс екендігін түсіндіреді. Моральдық зиянға ақшалай түрінде жасалған өтемақы мөлшерін егер сот оның мөлшерін белгілеу кезінде азаматтың жеке мүліктік емес құқықтарын бұзумен байланысты барлық нақты мән-жайларды ескерген және сот белгілеген өтемақы мөлшері талапкер мәлімдеген талаптарды ақылға сиятын дәрежеде қанағаттандыратыны туралы негізделген қорытынды жасауға мүмкіндік беретін жағдайда әділетті және жеткілікті деп есептеген жөн. Іс-тәжірибеде талапкерлер (пациенттер) бірнеше жүз мыңнан бірнеше миллион теңгеге дейінгі соманы көрсетеді. Алайда бұл сот барлық жағдайларда талап арыздық талаптарды сұралған сомалар бойынша қанағаттандырады дегенді білдірмейді.

* Источник: <http://med.mcfr.kz/question/704-moraldy-ziyan-shekaralaryn-anytau-keznde-sh-ekter>

**НАЗАРЛАРЫҢЫЗГА
РАХМЕТ!!!**